De arts, de kunst en de vergankelijkheid

Mark Kramer

In het huidige maatschappelijk bestel neemt de geneeskunde een prominente plaats in. Als wetenschap worden haar thema's en activiteiten intensief onder de loep genomen en zijn zij onderwerp van dagelijks debat. In de media is er volop aandacht voor de medische praktijk, met uitvergroting van zowel haar heldendaden als fouten. De zich steeds verder specialiserende gezondheidszorg heeft een extreem belangrijke plaats in ons leven ingenomen, waarbij het soms opgevat wordt als een panacee met een welhaast religieuze lading. Het is vooral de kunst die ons deze ontwikkeling kan tonen, niet vanuit de representatie van de werkelijkheid (zoals in de media), maar meer vanuit de verbeelding van het onderliggende idee. Er is een duidelijke parallel tussen de complexiteit van de moderne kunst en de geneeskunde. In de huidige tijd is ook de kunst onderhevig aan specialisatie waarbij nieuwe materialen en methoden geadopteerd worden uit de industriële technologie en wetenschap.

De verbinding tussen medische wetenschap en kunst bestond al in de 16e eeuw. In die tijd werd de wetenschappelijke basis van de geneeskunde gelegd door de visuele anatomische weergave van het menselijke lichaam. Andreas van Weesel (Vesalius) werd onsterfelijk met zijn werk *'De humani corporis fabrica'* (1543). Hij transformeerde het driedimensionale menselijke lichaam in een tweedimensionale tekening, niet alleen als een simpele weergave van een sectie (en als zodanig een uiting van wetenschap), maar ook als een product van kunstzinnige interpretatie. Zijn doel was om zowel schoonheid als kennis te creëren. Kunst en medische wetenschap werden bijeengebracht op één afbeelding (zie figuur 1). De Engelse dichter John Keats benoemde

het als "Truth is beauty, beauty is truth...". De waarheid was altijd het domein van de wetenschap, terwijl de kunstenaar zorgt voor creativiteit en schoonheid, als verbinding tussen de werkelijkheid van de dagelijkse gebeurtenissen en de menselijke interpretatie ervan.

Dat interpretatie tot emoties kan leiden is van alle dag. Menselijke angst en het wegdrukken van ziekte en dood zijn karakteristieken van onze huidige maatschappij. Deze onderwerpen zijn de kern van het werk van de Britse kunstenaar Damien Hirst en zorgen tot op de dag van vandaag voor heftige debatten. Zo leidde de door Rudy Fuchs voor het Stedelijk museum aangeschafte kubus met ziekenhuisafval tot interpellatie in de Amsterdamse gemeenteraad. En de burens van Hirst maken zich anno 2007 grote zorgen over zijn plannen om voor het vervaardigen van zijn sculpturen van dieren op sterk water een abattoir te bouwen in één van zijn ateliers. Zijn beroemde installatie *'Pharmacy'* (1992) ziet er op het eerste gezicht uit als een alledaagse westerse apotheek: honderden in ladekasten uitgestalde verpakkingen met medicijnen, als symbool van de onbegrensde mogelijkheden van de moderne geneeskunde. Deze plaats geeft vertrouwen in een gezond leven en hoop op genezing. Alleen de borden met honing en de daarboven geïnstalleerde insectenverdelger representeren de dood en de vergankelijkheid. Deze installatie is het symbool van de honger naar consumentisme (zie www.tate.org.uk/pharmacy). Dit aspect komt ook naar voren in zijn 13-delig werk *'The Last Supper'* (1999), dat beschouwd kan worden als een ironisch commentaar van de kunstenaar op een wereld die probeert de dood te ontlopen door het consumeren van pillen en poeders. Hirst combineert in dit kunstwerk de gerechten uit de basale Britse keuken met farmacologische beeldmerken voor de behandeling van hart- en vaatziekten, kanker, AIDS en andere

Mark Kramer (✉)
Prof. dr. M.H.H. Kramer is internist en hoofd van de afdeling
Algemene Inwendige Geneeskunde VUmc, Amsterdam.

Figuur 1 Afbeelding uit ‘De humani corporis fabrica libri septum’ (1543) van Vesalius, Boston Medical Library.

dodelijke ziekten. Zijn subtiel sarcasme wordt in dit kunstwerk pregnant geïllustreerd door de ‘Omelette’ tabletten van 8 mg. De kunstenaar stelt hier de vraag of dokters werkelijk hun ten dode opgeschreven kankerpatiënten tot de ‘last supper’ moeten behandelen met

chemotherapie, terwijl de omelet alleen maar door hen geconsumeerd kan worden met de hulp van ondansetron, één van de meest effectieve anti-emetica (zie www.tate.org.uk/search/default.jsp).